

пам'яті людства, духовних, культурних і наукових надбань нації, bastiони цивілізації» [5, с. 4].

26 липня 2003 року на 58 році життя після тяжкої хвороби Валерій Дмитрович відійшов у інший світ. Бібліотека, яку він очолював 24 роки, втратила людяного, компетентного, талановитого керівника. Але людина, яка будує бібліотеку, забезпечує безсмертя як собі, так і тому місту, де зберігається цей скарб. Тож і ми, бібліотекарі, віримо в те, що науковій бібліотеці зі 125-літньою історією ПРОДОВЖУВАТИ жити, творити, служити вірою і правдою як полтавській громаді, так і всьому українському суспільству!

Джерела і література

1. Влезько Н. В. Від бібліотекаря – до директора [В. Д. Загорулько] / Н. Влезько // Біб. форум України. – 2016. – № 1. – С. 51–52.
2. Відділ бібліотек «СК». Наприкінці березня в Києві відбулася нарада директорів державних обласних бібліотек, присвячена переходу книгозбірень на нові умови господарювання : [у т. ч. про виступ дир. ПОУНБ В. Д. Загорулька] / Відділ бібліотек «СК» // Соціалістична культура. – 1990. – № 8. – С. 8.
3. Валерій Дмитрович Загорулько : [директор ПОУНБ: 1946–2003: некролог] // Бібліотечна планета. – 2003. – № 3. – С. 42. : фот.
4. Жолдак В. Починалось аж у 1969-му : [з історії будівництва нового приміщення ПОУНБ] / В. Жолдак // Культура і життя. – 1987. – 23 серп. (№ 34). – С. 1.
5. Загорулько В. Bastiони цивілізації : бібліотеки і бібліотечна справа / В. Загорулько ; бесіду вів О. Гурин // Полтавщина. – 1996. – 26 лип. – 1 серп. (№ 30). – С. 4.

УДК 94(477.53-22):738(92)«1894-1947»

Віктор Міщанин

(сmt Опішне, Полтавська обл.)

ДМИТО БІЛИК – ОДИН ІЗ РЕПРЕСОВАНИХ ОПІШНЯНСЬКИХ ЛІВИХ ЕСЕРІВ (ЖИТТЄВІ ШТРИХИ)

На основі архівних матеріалів, спогадів його доньки та родичів висвітлено окремі сторінки з біографії директора гончарної школи в столиці українського гончарства Опішному середини 1920-х років Дмитра Аврамовича Білика (1894–1947), який був репресований за приналежність до партії українських лівих есерів (боротьбистів).

Ключові слова: Дмитро Білик, український лівий есер (боротьбист), директор гончарної школи, сторінки біографії.

Дмитро Аврамович Білик народився 1894 року в містечку Опішному Опішнянської волості Зіньківського повіту Полтавської губернії в багатодітній сім'ї незаможного столяра. Окрім нього були ще такі діти: Антон, Іван, Яків, Михайло, Марія, Євдокія, Марина, Тетяна.

Батько Дмитра був знаним в окрузі майстром, свідченням чого є, зокрема, відзначення його за участь в Опішнянській виставці кустарних виробів, садівництва, городництва, шовківництва і насіння, яка проходила в містечку 1890 року. За підсумками виставки *«Аврам Павлович Белик, из м. Опошны»* був удостоєний *«денежной награды в 5 руб., за раздвижной стол»* [13, с. 52].

Під час Першої світової війни Дмитро Білик був у діючій армії, дослужився до офіцера. В його сім'ї довгий час зберігалось фото, де він був зображений у офіцерській формі. Воно було вилучене під час його арешту в 1937 році [10].

Повернувшись із фронту в рідне містечко, Дмитро Білик потрапляє у вир місцевих революційних подій. В Опішному діяла й мала велику підтримку серед населення організація лівих есерів (боротьбистів), до якої належав і Дмитро Аврамович.

В архівно-кримінальних справах репресованих мені вдалося віднайти згадки про те, що Дмитро Білик був членом ЦК партії.

Колишній директор Опішнянської семирічної трудової школи Володимир Рошинський на допиті зазначав: *«Со слов Гопкало и бывшего члена ЦК эсеров Белика Дмитрия мне известно, что они, Белик и Гопкало, были друг с другом связаны и часто встречались»* [1, арк. 1].

У заключній постанові по справі Павла Левіна, зокрема, зазначено: *«В 1918–1920 годах Левин Павел Григорьевич состоял в партии левых эсеров и был руководителем Опошнянской эсеровской организации. До последнего времени поддерживал связь с бывшим членом ЦК левых эсеров Беликом Дмитрием Аврамовичем»* [2, арк. 13].

Влітку 1919 року, з наступом денікінських військ на Опішне, Дмитро Білик та інші місцеві активісти – представники партій лівих есерів і більшовиків відступають з містечка разом із червоноармійським кавалерійським дивізіоном у напрямку на Зіньків і Гадяч. Згодом частина з них залишає загін і повертається додому, а 11 осіб (серед них і Дмитро Білик) продовжують відступ аж в Орловську губернію. Звідти, після двотижневої перерви, кавдивізіон під командуванням земляка і однопартійця Дмитра Білика – Тимофія Кочерги, вирушає в партизанський рейд денікінськими тилами в Україні. За спогадами останнього, вони звільнили від денікінців чимало сіл, а потім Лебедин, Чупахівку, Зіньків, Куземен, Більськ, Опішне (де простояли три дні), Великі Будища, Диканьку, а згодом, з'язавшись із повстанським загоном Матяша й Огія, який перебував у Стасях, зайняли й Полтаву, яку утримували кілька днів до приходу регулярних червоноармійських частин. За словами Тимофія Кочерги, з приходом *«регулярних військ я здав свій кавдивізіон у 46-й полк»* [19, арк. 4].

По аналогії з Тимофієм Кочергою можна говорити про те, що бойовий шлях Дмитра Білика завершився також у Полтаві. У загоні він

перебував на командній посаді. Про це також згадано в спогадах Тимофія Кочерги:

*«Вважаю необхідним вказати склад штабу нашого отряду:
Командір дивізіону тов. Кочерга Т.
Начальник штабу тов. Федорченко І.
Ад'ютант тов. Білик» [7, арк. 23].*

Також підтверджують участь Дмитра Білика в партизанському загоні матеріали до протоколів засідань Полтавської окружної та Опішнянської районної партизанських комісій по визнанню колишніх червоних партизан за 1928 рік.

Ім'я Дмитра Білика зазначене в списку *«червоних партизан та червоногвардійців Опішнянського району Полтавської округи»: «Партійність – п/п», «в яким отряді чи частині перебував та приймав участь в горожанській війні – В 2-ому Окремому Кін. дивізіоні партизан», «Скільки часу був партизаном чи червоногвардійцем – 1919 р.», «Чи був ранений та контужений – не був», «Місце постійного мешкання – м. Опішня», «Примітка – визнать червоним партизаном» [16, арк. 8].*

Про участь Дмитра Білика в партизанському загоні свідчив і його колишній командир Тимофій Кочерга:

«Свідчення

Я, Кочерга Тимофій Данилович, як бувший командір 2-го Особого Кав. дивізіону цим свідчу, що т. Білик Дмитро Аврамович дійсно перебував в 2-му Особому Кав. дивізіоні ад'ютантом, а також займав цю посаду коли дивізіон був призначений в партизанство на Україну і вийшов виконуючи призначення. Свідчу на підставі видання мені документів І-ю бригадою 5-ї стрілкової дивізії 5/VIII 1919 року.

30/VIII 28 року. /підпис/» [16, арк. 20].

Чи повернувся після партизанського рейду денікінськими тилами в Опішне Дмитро Білик невідомо. На початку 1920-х років, за спогадами доньки, він мешкав у Полтаві. *«Про цей період життя нашої сім'ї нічого не знаю, я народилася в Опішні в 1928 р.»* Ймовірно, що вже після полишення війська він одружився на уродженці Опішного Марії Пантелеймонівні Семеновій. У Полтаві, 6 травня 1921 року, у них народився син Юрій [10].

Чим займався Дмитро Білик у Полтаві невідомо, як невідомо й коли він повернувся в Опішне та де спочатку працював.

Згодом, *«восени 1925 року в м. Опішні, центрі кустарно-керамичної промисловости Полтавської округи, засобами Опішнянського РВК було відчинено керамічну кустарно-промислову школу, яка мала утримуватися почасти на здобутки керамічної майстерні при ній, почасти на кошти РВК» [11, арк. 4].*

Її директором було призначено Дмитра Білика. Призначення це було не випадковим. Є інформація, що він нібито навчався в Глинській гончарній школі [8].

Але невдовзі виникли проблеми з фінансуванням на утримання школи в Опішному, про що засвідчують архівні документи. Зокрема, на засіданні малої президії Полтавського окрвиконкому 06.04.1926 року «Слухали: 25. Про відпуск субсидії Опішнянській кустарно-промисловій керамічній школі на допомогу по утриманню школи. Ухвалили: 25. Підняти клопотання перед НКО про відпуск субсидії на утримання зазначеної школи. Інспектурі освіти скласти відповідну докладну записку» [11, арк. 3].

У листі Полтавського окрвиконкому до наркомосвіти від 11.05.1926 року з цього приводу, зокрема, говорилося: «Перебудування районного бюджету, в зв'язку з підвищенням ставок норм зарплатні, привело до скорочення асигнувань школі від Опішнянського РВК на 1161 карб., що поставило школу під загрозу зачинення. Надаючи великого значіння існуванню керамічної кустарно-промислової школи в м. Опішні, яке є осередком кустарно-керамічної промисловості не тільки Полтавської округи, а значної території Лівобережної України, ОВК вважає за необхідне звернути увагу НКО на необхідність зберігання Опішнянської керамічної школи, яка має на меті підготувати кадри художньо вихованих кустарів-керамічників і тим сприяти розвиткові української художньої кераміки. Не маючи можливості виділити будь-яких коштів з округового бюджету на асигнування допомоги Опішнянській керамічній кустарно-промисловій школі, ОВК підносить клопотання про призначення НКО субсидії цій школі в розмірі 1200 карбованців» [11, арк. 4].

У відповідь з Харкова до Полтави було підготовлено такого листа: «Фін-економ управління Наркомосу повідомляє, що дати будь-яку грошову допомогу Опішнянській керамічній кустарно-промисловій школі з коштів держбюджету поточного року через декількоразове скорочення бюджету НКО неможна, але НКОС матиме цю школу на увазі при складанні кошторису на наступний 1926/27 бюджетовий рік» [11, арк. 2]. Але потім слова «але НКОС матиме цю школу на увазі при складанні кошторису на наступний 1926/27 бюджетовий рік» було закреслено.

Проблеми з фінансуванням гончарної школи призвели до її закриття на початку нового навчального року.

На засіданні президії Опішнянського райвиконкому 11.09.1926 року серед інших нагальних справ розглядалося питання, що виникло у зв'язку з закриттям гончарної школи. У протоколі, зокрема, зазначено: «Слухали: [...] 3. Біжучі справи: [...] е) Акт, складений членом РВК т. Ярьсько та зав. керамічною школою т.

Біликом, про прийняття т. Яреськом від т. Білика майна керамічної школи, згідно матеріальної та інвентарної книжки, та акту про підрахування виробів школи.

Вирішили: Акти про прийняття майна керамічної школи та про підрахунки виробів останньої затвердити. Зав. школою т. Білика рахувати звільненням з сьомого цього вересня» [15, арк. 3].

Гончарна школа в Опішному відновила свою діяльність восени 1927 року, з новим керівником Іваном Бойченком. Але це вже інша тема. Що ж стосується Дмитра Білика, то, за спогадами знаменитої опішнянської малювальниці Мотрони Назарчук, він «*займався ліпкою, відливкою форм гіпсових*» у гончарній майстерні, що була при школі й відносилася до «*Кустарь-Кредиту*» [9]. Мотрона Назарчук прийшла туди працювати в 1927 році. Отож, ці слова дають підстави говорити про те, що в другій половині 1920-х років Дмитро Білик упродовж певного часу був пов'язаний із гончарством.

Але згодом він змінює місце роботи і переходить працювати в Опішнянську семирічну трудову школу. Можна з впевненістю говорити, що вже на 1930 рік він працював там. Відомо два документальних підтвердження цього факту. Одне із них – фото, датоване 17.01.1930 року, на якому Дмитро Білик зображений разом із іншими вчителями та учнями сьомого класу. Друге – довідка від 19.09.1930 року, яка зберігається в архівно-кримінальній справі Володимира Роцинського – колишнього директора Опішнянської семирічної трудової школи [3].

«Довідка

Дається ця довідка Роцинському Володимирі Федоровичу в тім, що він перебував зав. і учителем Опішнянської 7 річної опорної школи з 1923 року 1 листопаду до 9/IX вересня 1930 року. Перебуваючи завід. опорної школи т. Роцинський виконував роботу голови рай метод бюро, що й свідчить. Залишив школу по власному бажанню з переходом до м. Полтави.

*Зав Опішнянської 7 річки /С. Сморг/
Діловод /Д. Білик/» [16].*

За спогадами доньки, на час арешту в 1937 році Дмитро Білик працював учителем математики в Опішнянській середній школі. В квартирі, яка знаходилася в шкільному приміщенні, він і мешкав разом із сім'єю.

Ольга Дмитрівна запам'ятала як «*після роботи папа або сидів за книжкою, або розмовляв чи грав в шахи з кимось із друзів, або йшов на репетицію театрального гуртка. Він був активним учасником цього гуртка. Одного разу і мене взяли на виставу. Ставили п'єсу Корнійчука «Платон Кречет», де в папи була роль Береста*» [10].

Трагічні події, пов'язані з арештом батька, залишили свій слід у душі й пам'яті доньки на все життя.

«Якось приходимо з братом з уроків і бачимо перед вікнами нашої квартири велика купа наших речей. Речей, правда, у нас було небагато, в основному книжки. Ми в розгубленості, нічого не розуміємо, двері в квартиру заперті, батьків немає.

Просиділи з братом біля речей до вечора, поки з роботи не повернулася мама. Переночували в маминої знайомої портніхи, що жила недалеко від школи. А ранком прийшов папа, обличчя опухле, синє, очі червоні. Що він мамі розповідав не знаю.

Просипаюсь вночі наступного дня і бачу посеред кімнати на табуретці сидить папа в нижній білизні. В кімнаті двоє чоловіків в чорних блискучих куртках, на кашкетах виблискують зірочки, перебирають папери, рвуть книжки. Вся підлога всяяна листками. Якесь тривога, страх наповнили кімнату, світло лампи тускле, все нереальне. Багато чого не пам'ятаю, а ця картина так і стоїть перед очима. Потім чоловіки пішли разом з папою і більше ми його не бачили» [10].

Дружина Дмитра Білика працювала в артілі імені Крупської заввиробництвом коврів і вишивок. *«Мама відповідала не лише за якість виконаної роботи, а й за малюнок, кольори і т. п. Ночами мама сиділа за відповідними ескізами. А час же був тоді особливий, допусти найменшу помилку (напр. в малюнках не допускався хрест, кольори сині, жовті) і тюрма <...> Відношення начальства на роботі було негативне, насторожене, так і чекали невірною кроку. Десь в кінці 1938 р. бухгалтер і начальниця таки підставили маму. І хоча мама ні в чому не була винувата, ніхто не став розбиратися і мама попала в тюрму. Мій старший брат Юра (йому тоді було 17 років) написав листа Сталіну. От так! Наївний був, був відданий комсомолец. Кому попав той лист невідомо, але з справою мамі розібралися, виправдали і після 3-х місяців тюрми мама повернулася додому і на роботу» [10].*

Юрій Білик загинув у перші тижні німецько-радянської війни. *«Восени 1940 р. забрали брата в армію, і він попав в зенітне училище в м. Брянськ. В травні-червні 1941 року військова частина брата була на навчаннях в лісах біля м. Крупки БРСР, п/я 106. Так що війна обрушилася на нього всією силою. Відступаючи, тягли прямо на собі свої зенітки і в середині липня добралися до Смоленська. А даліше відомості про брата знаємо з листа його друга. Лист був на клаптику паперу, написаний олівцем, прізвище не розібрати, лист потерся за роки війни і не зберігся.*

Зенітна батарея брата стояла на мосту через Дніпро, захищаючи від німецьких літаків відступ військ в Смоленськ. Німецькі літаки, як чорні ворони, кружляли над військами і мостом, пікірювали прямо на міст, безперервно стріляючи і кидаючи бомби. Друг писав,

що був суціль ад і після бою не залишилося ні мосту, ні зеніток з зенітчиками, все було знищене і потонуло в воді» [10].

У 1942 році Дмитро Білик, несподівано для рідних, з'явився додому. «Вигляд в нього був як у каторжника, яких колись гнали в Сибір. Розповів, що він увесь час був в тюрмі в Харкові, звідки вийшов з приходом німців. Де він був між звільненням з тюрми і поверненням додому не пам'ятаю, а може і не знала», – пригадувала Ольга Дмитрівна [10].

Дмитро Білик упродовж нетривалого періоду в 1942 році працював завідувачем відділу освіти Опішнянського району. Цьому є кілька підтверджень.

У Державному архіві Полтавської області зберігається український часопис «Голос Полтавщини», в якому повідомлялося: «Внаслідок наполегливої роботи Опішнянського районного відділу освіти (керуючий т. Білик) та активної допомоги старост громадських дворів, в районі закінчено ремонт всіх народніх шкіл. До 20 липня проведено облік дітей шкільного віку» [17, с. 3].

Підтвердження про роботу Дмитра Білика на посаді заввідділу освіти можна також знайти в архівно-кримінальній справі колишньої учительки Опішнянської початкової школи періоду німецької окупації Параски Петрівни Ширай. На допиті 17.07.1946 року, відповідаючи на запитання слідчого, вона повідомляла: «С началом учебного года, в сентябре 1942 года, я явилась к заведующему отделом обучения Бильку Дмитрию Абрамовичу, сменившего Косоногову, и спросила, какой мне дадут класс для обучения. Бильк мне предложил вести преподавание немецкого языка в 3-х – 4-х классах» [4, арк. 17]. Але вже на середину жовтня 1942 року на цій посаді працювала інша людина.

Донька Дмитра Білика у своєму листі до мене стверджувала, що «через деякий час він зник. Папа зник ще до холодів, і зиму 1942–1943 р. ми прожили з мамою вдвох» [10].

Згодом Дмитро Білик був мобілізований у Червону армію. Підтвердженням цього є, зокрема, посвідчення від 29.09.1944 року, видане йому за підписами командира в. ч. п. п. 92663 гвардії майора Затонського й гвардії старшого лейтенанта Малявкіна.

«Удостоверение

Выдано ряд. Белику Димитр. Абр. в том, что он состоит с 23 сентября 1943 г. на военной службе в Красной Армии.

Удостоверение выдано на получение установленных законодательством Союза ССР для военнослужащих и их семей льгот по налогам и госпоставкам и других, если семья т. Белика Д. А. отвечает условиям, которые по действующему законодательству даёт право на получение этих льгот.

Удостоверение действительно по 1-е августа 1945 г.» [14].

Після повернення з фронту Дмитро Білик працював деякий час бухгалтером в Опішнянському райвідділі народної освіти, свідченням чого є два накази.

Наказ від 21.08.1945 року: «Наказ № 226

Опішнянський РВНО призначає тов. Білик Д. А. на посаду бухгалтера з 21/VIII-45» [12].

Наказ від 05.02.1946 року: «Наказ № 4

За розпорядженням РВК бухгалтера РВНО Білика Д. А. з посади звільнити з 5/II-46 р. На посаду бухгалтера призначити Клименко Ліду Олекс. з 5/II-46 р. Передачу справ закін. до 5/II-46 р.» [12].

З наказу видно, що Дмитра Білика було звільнено з роботи не з ініціативи завідуючого РВНО, а за розпорядженням Опішнянського райвиконкому. Причин для цього могло бути кілька: його робота під час німецької окупації, його колишня приналежність до партії лівих есерів, а також те, що він був репресований як колишній лівий есер у другій половині 1930-х років. Про те, що в перші повоєнні роки влада продовжувала переслідувати колишніх лівих есерів, свідчать, зокрема, матеріали з архівно-кримінальної справи однопартійця Дмитра Білика – Петра Ширая.

Матеріали з справи Петра Ширая також підтверджують те, що в перші повоєнні роки Дмитро Білик мешкав у Опішному, а потім виїхав у Західну Україну. Так на допиті 24.02.1949 року Петро Ширай говорив, що «в 1947 году Билык выехал в Западную Украину, семья его проживает в м. Опошне» [5, арк. 28].

Про проживання Дмитра Білика в Опішному в перші повоєнні роки розповідав мені і його рідний племінник Володимир Білик. «А тоді він десь виїхав, я не знаю куди він виїхав і чого він виїхав» [18].

Про від'їзд Дмитра Білика в Західну Україну говорила мені також і його рідна племінниця Ліна Лебедіна. Там життя Дмитра Аврамовича нібито трагічно обірвалося [20].

У архівно-кримінальній справі однопартійця Дмитра Білика – Петра Ширая, можна знайти такі слова, які приписували останньому: «Мы (эсеры) завоевали власть большевикам, мы им дали кресла...» [6, арк. 2].

Дійсно, взимку 1918–1919 років більшовикам, багато в чому завдячуючи допомозі боротьбистів, удалося швидко окупувати Україну. Вигнання денікінців із України в другій половині 1919 року відбувалося також переважно силами боротьбистських партизанських загонів. Окрім вже згаданого загону під командою опішнянина Тимофія Кочерги, де був Дмитро Білик, варто зазначити, що й опішнянин Петро Ширай у 1919 році «был бойцом в партизанском отряде, в котором был командиром отряда левый эсер Домненко» [6, арк. 48].

Після третього приходу більшовиків в Україну учорашні боротьбисти, у тому числі й опішнянські, продовжували допомагати

окупантам утримувати свою владу, на цей раз борючись із повстанськими загонами. Зокрема, Петро Ширай боровся з отаманами Андрієм Левченком та Яковом Гонтою: *«В часы оперирования банды Левченка в Опошнянском районе, ця банда мала своё главное кубло в с. Карабазовке... И в часы боя с этой бандой нам удалось выгнать эту банду и разорить несколько домов. В числе этих разорённых домов был дом и Лисенка. В это время я был начальником этого отряда и боролся с бандой. Сам Лисенко скрывал эту банду и банду Гонты»* [6, арк. 29].

З отаманами боровся й Тимофій Кочерга: *«Після розгрому Деникіна мені довелося брати участь в укріпленні радянської влади в Зіньківському повіті, куди входило і Опішне. Куркульство почало відкрито боротися проти радянської влади шляхом організації банд, які розганяли ревкоми і вбивали членів ревкомів. Мене було призначено командиром загону по боротьбі з бандитизмом. Цей загін громив і ліквідував куркульські банди Христового, Масюти, Левченка, Бея, Ігнатєва та ін.»* [19, арк. 4].

Більшовики «віддячили» своїм учорашнім союзникам по-більшовицькому. У 1920-х роках вони змушували учорашніх боротьбистів і через роки робити офіційні заяви в пресі про розрив зі своєю партією та офіційно каятися. А 1930-х роках перейшли до відкритої розправи з ними, фабрикуючи індивідуальні кримінальні справи чи справи про те, що в тому чи іншому районі *«существует контрреволюционная троцкистская украинская националистическая боротьбистская организация»*, засуджуючи в гіршому випадку до розстрілів, а в кращому – до 10 років таборів.

Репресований у 1930-х роках був не лише Дмитро Білик. Окрім нього, така ж доля спіткала й інших активних членів цієї партії в Опішньому: його рідного брата Антона Білика, Сергія Рєву, Павла Рєву, Сергія Димнича, Павла Левіна, Петра Ширая, Петра Начального, Кузьму Черненка, Григорія Кремпоху та інших.

Заслуговує на увагу один епізод із життя Петра Ширая, який двічі був покараний за своє колишнє кількамісячне ліве есерство. Арештований у 1937 році, він у 1945 році повернувся в Опішне. *«С 1945 по 1947 год я нигде не работал, был тяжело болен и находился в постельном режиме»* [5, арк. 15]. Але потрібно було за щось жити. В 1947 році він почав працювати сторожем у колгоспі. А згодом прийшов просити допомоги у відділ соцзабезпечення, який очолював колишній більшовицький активіст Лука Окара.

«Один раз в 1948 году Ширай пришёл ко мне как к заведующему отдела соцобеспечения и просил, чтобы я ему помог оформить документы для получения пособия. Причём Ширай, обращаясь ко мне, заявил: «Ты знаешь меня, я же тоже принимал участие в гражданской войне, только ты шёл по одной пути, а я по другой». Я ему ответил:

«Вот потому, что ты шёл по другому пути, я тебе не буду оформлять документов, потому что это будет незаконно и неправильно» [5, арк. 38].

Лука Окара, як й інші колишні опішнянські більшовицькі активісти, наприкінці 1940-х, так як і в другій половині 1930-х, не забув *«другого пути»* Петра Ширая. А тому знову дав свідчення, що *«Ширай в прошлом был одним из активных членов партии эсеров в Опoшне. И не было такого собрания, митинга, где бы он не выступал с контрреволюционными речами»* [5, арк. 38].

Людину, яка, відбуваючи перше покарання, стала інвалідом, мала *«сильный склероз сердца, частые сердечные удары»*, у якої був *«сильный сердечный удар, от которого получил паралич ноги»*, наприкінці 1948 року було заарештовано повторно, як зазначалося в обвинувальному висновку, *«за антисоветскую эсеровскую деятельность»* і засуджено за *«принадлежность к эсеровской организации»* до *«ссылки на поселение»* в Красноярський край [6, арк. 47; 5, арк. 49, 53].

Матеріали з архівно-кримінальної справи Петра Ширая наглядно засвідчують про те, що в перші повоєнні роки влада продовжувала переслідувати колишніх лівих есерів (боротьбистів). Тож від'їзд Дмитра Білика в Західну Україну був не випадковим. Таким чином, він вкотре намагався, як кажуть, замести свої сліди, як робив це і раніше. Інакше його також би спіткала доля Петра Ширая.

Джерела та література

1. Архівно-кримінальна справа Гопкало Олени Андріївни № 11924-с // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
2. Архівно-кримінальна справа Левіна Павла Григоровича № 12624-с // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
3. Архівно-кримінальна справа Рошинського Володимира Федоровича № 5179-с // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
4. Архівно-кримінальна справа Ширай Парасковії Петрівни № 18376-с // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
5. Архівно-кримінальна справа Ширая Петра Петровича № 13416-с. – Т. 1 // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
6. Архівно-кримінальна справа Ширая Петра Петровича № 13416-с. – Т. 2 // Архів Управління СБУ в Полтавській області.
7. Воспоминания участников рев. событий и гражданской войны на Полтавщине (1917–1921 гг.) Ивашенко И. С., Кобелякского Я. М., Кочерги Т. Д., Кондратко Г. П., Кравченко И. В., Кричевского, Куць М. А., Литвин Г. С., Лобач М. Я., Львова С. П., Марчукова В., собранные коллегией Истпарта Полтавского окружкома КП(б)У в честь 10-летия Великой Октябрьской Социалистической революции (9 мая 1927 г. – 19 декабря 1930 г.) // Державний архів Полтавської області. – Ф. п. 7. – Оп. 2. – Спр. 5. – 61 арк.
8. Лист Мотрони Назарчук до автора. 13.08.2004 // Приватний архів Віктора Міщанина.
9. Лист Мотрони Назарчук до автора. 02.02.2005 // Приватний архів Віктора Міщанина.

10. Лист Олени Черетянко до автора. 14.10.2013 (за поштовим штемпелем) // Приватний архів Віктора Міщанина.
11. Листування з Полтавським окрвиконкомом та окрінспектурою народної освіти про відпуск коштів на утримання Опішнянської керамічної кустарно-промислової школи. 1926 // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166. Управління справами. – Оп. 6/П. – Од. зб. 2426. – 5 арк.
12. Накази по Опішнянському районному відділу народної освіти за 1945 і 1946 роки // Архів відділу освіти Зіньківської районної державної адміністрації.
13. Отчёт Распорядительного Комитета по устройству в м. Опoшне выставки кустарных изделий, садоводства, огородничества, шелководства и семян // Журналы Полтавского сельско-хозяйственного общества. 1890 год. Выпуск четвёртый. Сентябрь. – Полтава: Типография Л. Фришберга, 1890. – С. 51–55.
14. Посвідчення, видане Дмитру Білику командуванням в/ч п. п. 92663. (Копія) // Приватний архів Віктора Міщанина.
15. Протоколи, відчити і план роботи та різне листування Опішнянського райвиконкому. 1926 // Державний архів Полтавської області. – Ф. р. 363. – Оп. 1. – Спр. 504. – 65 арк.
16. Протоколи засідань окружної та районної партизанських комісій по визнанню колишніх червоних партизан; списки та посвідки колишніх партизан по Опішнянському району // Державний архів Полтавської області. – Ф. р. 4038. – Оп. 1. – Спр. 3. – 156 арк.
17. Рокитянський. Школи готові // Голос Полтавщини. – 1942. – Ч. 103. – С. 3.
18. Спогади Білика Володимира Яковича, 1929 р. н. Опішне. 2005 // Приватний архів Віктора Міщанина.
19. Спогади Кочерги Тимофія Даниловича про громадянську війну та про участь в утвердженні радянської влади на Полтавщині і в Опішньому (за проханням опішнянських піонерів). Копія // Музейна кімната Опішнянського опорного закладу загальної середньої освіти. – 5 арк.
20. Спогади Лебедіної Ліни Іванівни, 1936 р. н. Дніпро. 2017 // Приватний архів Віктора Міщанина.

УДК 636.02:378.091.12] (477.72)(092)

Віталій Григор'єв
(м. Полтава)

ДИРЕКТОР АСКАНІЇ

Досліджено біографію, науковий доробок, адміністративно-дослідницьку і викладацьку діяльність директора інституту тваринництва степових районів ім. М. Ф. Іванова доктора сільськогосподарських наук Крутипороха Ф. І. Його роль у поліпшенні структури інституту, підборі і вихованню кадрів, зміцненню матеріально-технічної, наукової та видавничої бази.

Ключові слова: Фердинанд Ангальт Кетгенський, Фрідріх Фальц-Фейн, Асканія-Нова, заповідник, академік М. Ф. Іванов, гібридизація, породоутворення, інститут тваринництва степових районів ім. М. Ф. Іванова, коні Пржевальського, нагорода інституту, кінно-спортивна школа, Білоцерківський сільськогосподарський інститут.